

4.-5.

szám

SZÉKELY

UTKÉRÉS

◆ KÖZÉLETI-MŰVELŐDÉSI-IRODALMI HAVILAP ◆ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ◆ I. ÉVFOLYAM ◆ 1990 Július-Augusztus ◆ ÁRA: 10 lej ◆

▽ Székfü Gyula: SZÉCHENYI A KISEBBSÉGI KÉRDÉSRŐL ▽ Egyed Ákos: SZÉCHENYI ISTVÁN ÉS A NEMZETI ÖNISMERET ▽ Benkő András: „A MÚLTRA EMLÉKEZÜNK MIKÖZBEN A MÁRA GONDOLUNK” ▽ Szimonidesz Lajos: A MAGYAR VALLÁS ▽ ORBÁN BALÁZS KOROK TÜKRÉBEN ▽ Lőrincz György: EGY NAGY EMBER ÁRNYÉKÁBAN ▽ Benedek Elek: CSICSER ▽ Lőrincz József: AZ ILLEMVÁLTÁS SIKERÉÉRT ▽ Nagy Olga: EGY MEGRÁZÓ NÉPI ELBESZÉLÉS ▽ Balás Gábor: A SZÉKELYEK NYOMÁBAN ▽

NAGY IMRE fametszete

SZÉCHENYI A KISEBBSÉGI KÉRDÉSRŐL

... A XIX. század uralkodó eszméje, a nemzetiség. (...) az addig rendi szétaraboltságban, politikai függőségben élő tömegekből azonos törekvésű, hatalmas lendületű nemzetiségeket kovácsolt össze, s ezzel megalkotta, vagy előkészítette az európai színpadon mai napig kizárólagos szerepet játszó államnemzeteket. A nemzetiségi eszme e világtörténeti formájában mindenütt kizárólagosságra törekedett, arra, hogy a nemzettest tagjait megtartsa magának, s a még kívülállókat mielőbb meghódítsa. Érthető, hogy ily terjeszkedési tendencia Közép-Európának soknyelvű téerein kezdettől fogva politikai zavarokat okozott, százados elkeseredéseknek, gyűlölségeknek vált okozójává. (...)

Végigpillantva azon személyiségeken, akik a nemzeti-ségi mozgalmaknak irányt szabtak, lehetetlen észre nem venni rajtuk azt a hasonlóságot, mely mindegyiknél a saját népe kizárólagos szeretetében, dicsőítésében, s a többi, szomszéd népek lebecsülésében, legtöbbször egyenesen meggyűlölésében nyilvánul meg. A pánszlávizmus nagy vezetői: a cseh Palacky, a tót Kollár, a horvát Gáj Lajos egyformán lenéztek, gúnyolják és gyűlölik a magyarokat, a két első a németeket is, a költő Kollár egyenesen a pokolba helyezi el mindkét népet, melyekben saját nemzetisége kifejlesztésének akadályait látja. Hasonlóképpen barátságtalan, ellenséges érzelmekkel viseltetnek a fejlődő magyarság iránt a bécsi osztrák főhivatalnokok: a német Hartig gróf, a cseh származású és cseh érzésű Kollowrat; ez utóbbi nem engedi meg, hogy a pesti egyetem orvosi intézeteiben magyarul beszéljenek, de azt természetesnek tartja, hogy a prágai kórházakban csak csehül tudó egyének alkalmaztassanak, mert szerinte a cseh ember szereti dolgait saját nyelvén intézni s megkívánja, hogy vele, ha beteg is, cseh nyelven beszéljenek. Közös vonás ekkoriban, hogy mindenki belátja és elismeri a saját népének jogait, de más népeknek hasonló jogait elvben is tagadja, gyakorlatban pedig, ahol csak teheti, sérti és megszünteti. Evangéliumi szeretet: amit nem akarsz magadnak, ne tedd másnak! — gyakorlását hiába keresnénk az egész nemzetiségi korszakban, egyedül nekünk magyaroknak voltak vezéreink: Széchenyi, Deák, Eötvös, akik az általános gyűlölet alól felszabadulva, azon magasztos humanizmushoz tudtak felemelkedni, melyet szebb jövő korok valamikor a megtisztult nemzeti érzés birtokában fognak az eddigi gyűlölet, önszeretet, sacro egoizmo és embertársaink elnyomása helyett cselekedeteikben követni. Közép-Európában ez a három nagy magyar az, aki már akkor felemelkedett a saját fajtájának nem majomszeretetéhez, hanem szigorral párosult ápolásához és az idegen fajtának őszinte megbecsüléséhez. Köztük Széchenyi István az első, a másik kettőnek mestere, az idegen nemzetiségek megbecsülé-

sének Európában egy századon át egyedülálló lovagja.

Mindez nem túlzás, mert a nemzetiségi korszakban valóban nem találunk még egy esetet, amikor egy nemzeti mozgalom vezére, szülője és apostola, a nemzetnek elismert legnagyobbja, ahelyett, hogy megrészesülne a tőle kiindult nemzeti lendületben és népének minden cselekvését válogatás nélkül helyeselné, önmaga áll útjába a mozgalomnak, amikor látja, hogy az túlzásokba csapongva igazságtalanná kezd válni embertársai, a saját nemzetén kívül álló kisebbségek iránt. Széchenyi a tőle alapított Magyar Tudományos Akadémia közgyűlését 1842-ben megnyitva, kimondotta azt az alapelvet, melyet minden kisebbségi törvényhozásnak magáévá kellene tennie, de amelyet ugyan kevesen szívelnek meg és még kevesebben ültetnek át az életbe: „másnak soha olyant ne tégy, mit tőle sem fogadnál szívesen”. (...) Elsősorban a nyelvi kérdés lényegét körvonalazza minden időkre kiható módon: nyelv és nemzetiség szerinte is a legszorosabb kapcsolatban vannak egymással, nyelv érvényesülése nélkül nincs kielégült nemzetiség, de épp a nyelv ezen nemzetalkotó ereje tartja vissza az ő magas morális érzését attól, hogy a nyelvet erőszakkal, vagy akár intenzívebb nyelvtanítás útján is terjessze. A nyelvet nem elég megtanulni, a magyar nyelv ismerete nem tesz még magyarrá, ezért nem is szabad azt a nem-magyar kisebbségek közt terjeszteni. Arra a kívánságra, hogy tanítóképzők és tanítók által terjesszük a nyelvet, ezzel a kérdéssel felel: „ha valaki magyarul tud, magyarul beszél, innen következik-e, miképp neki ezért már magyarrá is kellett volna átalakulnia?” A legnagyobb magyar, — kitől ezt bár megtanulta volna a legnagyobb cseh, a legnagyobb román és a legnagyobb szerb, — nem hiszi el ezt: ha így volna, ha a nyelvtudás tenné a nemzetiséget, „ám akkor fordítsuk legutolsó fillérünket tétova nélkül nyelvmesterekre, sőt legyünk rögtön magunk is mindazokká, hadd tudjon csevegni magyarul az egész világ”, s meg lesz mentve és feldicsőítve fajunk. „Nyelvet, nemzeti sajátosságot — teszi hozzá a mély tanulságot — ily felette könnyű szerrel azonban, én legalább úgy hiszem,

még csak biztosítani sem lehet, s annál kevésbé szilárdabb s tágabb alapokra állítani, minthogy — itt különös figyelemért escedezem — a szőlés még korántsem érzés, a nyelvnek pergése korántsem dobogása még a szívnek, és ekkép a magyarul beszélő, sőt legékebben szóló is, korántsem magyar még.” (...)

Széchenyi az egyetlen, aki az önvér mellett buzogásnak más népeket sértő tényeit nemcsak az idegeneknél rója meg, hanem ilyen tényeket akkor is „szívrepesztőeknek” tart, ha azokat saját honfitársai, a saját nemzetiség vélt szolgálatában, követik el. (...)

SZEKFÜ GYULA,
Páztortúz, 1931.szeptember 20.

Széchenyi István és a nemzeti önismeret

Széchenyi Istvánnak külön helye van a magyar történeti gondolkodásban. Történeti tudatunkban az önmagával viaskodó s nemzeti sorsa fellett töprengő, a magyarságot féltve-óva szemlélő, s óvatos haladásra noszogató Széchenyi alakja él. Vagy már inkább a megfontolt alapító, s a türelmetlen liberálisokkal, különösen Kossuthal élesen vitázó, de mindenképpen tiszteletet érdemlő alakja. Aki nem volt hajlandó kockáztatni létét és jövőt semmiféle, még oly vonzónak tűnő elvekért sem, mert nem tudott más kiindulópontot elfogadni, mint Magyarország valódi politikai és társadalmi helyzetét. Akik behatódobban foglalkoztak műveivel azt is tudják, hogy nála senki sem tárta fel mélyebben a reformkori magyar valóságot; s hogy eredeti gondolkodó, géniusz volt.

Bécsben született 1791. szeptember 21-én. Apja Széchenyi Ferenc gróf a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítója. Széchenyi István katonatisztként kezdte az életpályát, s bár a Napóleon elleni háborúban ugyancsak bebizonyította rátermettségét, már fiatalon kilépett a hadseregből, hogy későbbi életét és energiáját a magyar közélet jobbítása ügyének szentelhesse.

Életének és tevékenységének kulcsszava az *egényi és nemzeti önismeret*. Ez Széchenyi felfogásában azt jelentette, hogy ki-ké ismerje meg benső énjét, a nemzet pedig önmagát, helyzetét, tulajdonságait, s az így nyert reális önismeret birtokában mérje fel lehetőségeit; ezután jöhet a programalkotás és a cselekvés. Minden kapkodásnak, a külföldi minta majmolásának, vakon követésének ellene mondott. *Eszmerendzsere s látásmódja* fokozatosan alakult ki az 1820-as évekkel kezdődően s azokat későbbi nagy műveiben: a *Hitel, Világ, Stádium*, a *Kelet népe*, a *Politikai program-törvények* c. kötetekben fejtette ki. De közéleti harcaiban vitáikkal s röpirataival is nagy szerepet kaptak.

Nemzeti önismeretre azért kell törekedni, mert ezáltal feltárulnak a *hibák* s ezek ellen küzdve fejlődnek a *nemzeti értékek*. Széchenyi szerint ezek a hibák: hiúság és rokonai: önhiúság és önáltatás; lelkesedés és szalmaláng; „közrestség”; irigység és szűlöttei: pártviszály és uralomvágy. Széchenyi maga tudta a legjobban, hogy egyetlen nemzet sem szereti, ha önhibáival túlságosan ostromozzák, de ez a tudat sem tántorította el szándékától, a hibák hangoztatásától, mert meggyőződéssel val-

lotta, hogy a szenvedélyek /hibák/ a haladás legerősebb fékjeit jelentik.

Természetesen nem feledkezhetünk meg az időről és a körülményekről. Amikor Széchenyi eszméi kialakultak, a magyarországi feudalizmus mélypontjához érkezett, válsága gyógyíthatatlan volt; a jobbágylátás, a „közrestség” szüntelenül újratermelődését segítette, s a nemzet vezetőrege előtt létkérdésként vetődött fel a hogyan tovább kérdése.

Széchenyi úgy látta, hogy az adott helyzetből, amelyben a hibák uralkodnak, a „Nagy Parlagtól” tehát el kell jutni a *közértelmességig*, amelyet a sokszor emlegetett „*kiművelt emberfő*” ideálja testesít meg. A politika a fenti célokat kell, hogy szolgálja. A jó politikanak gondoskodnia kell azon *társadalmi reformok* bevezetéséről, amelyek az idejétmúlt feudalizmusból átvezetnek a polgári társadalomba. A reformok, melyeket Széchenyi javasolt, kiterjedtek az egész magánjogra, a belső közigazgatásra és a közügyekre, amelyek *alkotmányos-törvényes* alapot biztosítanak a változások *békés* megvalósításához. Az átalakulások megszüntetnek a fokozatosság elve szerint a feudális függőségeket és egyenlőtlenségeket, elsősorban a jobbágyságot, s következőképpen bekövetkeznek Magyarország „minden lakosának a nemzet sorába iktatása”; a jogok kiterjesztése /birtokképeség, tulajdonság, törvényi egyenlőség/, bizonyos életet terjesztendő kilenc milliónak” czéntül. Vagyis a polgári nemzet kialakulása befejeződik. Széchenyi ezt „lélekismereti vallomása”-nak mondotta.

Széchenyi előljárt a *közügyek* előmozdításában. Fő szerepet vállalt a Magyar Tudományos Akadémia megalapításában, kezdeményezője volt a Duna-gőzhajózásnak, a Vaskapu-szabályozásnak, közsémi a Lánchíd-akciója, gőzmalomtársaság szervezése és számos más közügyi vállalkozása.

Széchenyi programja a polgárosulást volt hivatott elősegíteni a nyugati mintát szem előtt tartva, de a hazai viszonyoknak mindig elsőbbséget biztosítva. Ez a program közel állt Kossuth és a liberális mozgalom programjához, bár amazoknál mérsékeltőbb volt. Kidolgozásában hatást gyakorolt rá az erdélyi ellenzék egyik nagy vezére, Wesselényi Miklós, akivel hosszú időn át szoros barátságot tartott fenn. Mégis, nagy tekintélye s kitartó küzdelme ellenére, fokozatosan elszigetelődött; a nemzet, inkább követte a gyorsabb és erő-

teljesebb átalakulást hirdetőket, főként Kossuth Lajost.

Mi volt az oka a Széchenyi és Kossuth közötti heves vitának, erős szembenállásnak, amely sokat ártott a magyar politikának.

Főként a *módszer*, a *hogyan* kérdése képezett közöttük választóvonalat.

Széchenyi úgy akarta átalakítani a társadalmat és a közügyeket, hogy elutasította a forradalmat a megoldás módjaként, sőt az ellenzék szerepét sem tette magáévá. Ő a bécsi kormányzat megnyerése által szerette volna reformjait megvalósítani; bizalma súlyos egyéni tragédiájának egyik fő oka volt, mert csalódnia kellett. Számára Magyarország és Ausztria közjogi alapota tabu volt, azon a változtatás nem kívánatos. Kossuth viszont nyílt sérelmi politikát folytatott, mindig ellenzéki állásból viszonyult a helyzethez, elfogadta a forradalmi módszert, sőt az Ausztriától való elszakadást is keresztülvitte 1849-ben.

A Széchenyi-Kossuth ellentét történeti tény, nem lehet meg nem történné tenni, de abszolutizálni sem kell. Kettőjük programjának végcélja ugyanis közös volt. S azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Széchenyi rövid ideig minisztere volt az 1848-as forradalmi kormánynak. Kossuth mellett.

Halálának 130. évfordulóján /meghalt 1860. április 8-án/, másfél-század távlatából milyennek látjuk Széchenyi történeti hagyatékát?

A két világháború közötti erdélyi magyar politikusok gyakran idézték Széchenyt, mint az „okosság és mérséklet” politikájának ősforrását. Annál inkább, mert a romániai nemzeti kérdésben, amelynek 1918 óta az itteni magyarság is tárgya lett, Széchenyi hivatkozási alap lehetett. Ő a maga idején ellenzett minden erőszakos asszimilációs eljárást, és ezt akkor több román értelmiségi méltányolta.

Ma úgy látjuk, hogy Széchenyi egyéni sorsa, de a nemzeti sors sem igazolta mindig, hogy az önmérsékleti óvatos politika az egyedüli lehetséges módszer. Vannak helyzetek, amikor a forradalmi cselekvés vezet a célhoz, bár a forradalom csak végső megoldás lehet. De legyen a módszer békés vagy forradalmi, sohasem felesleges a nagy előd, Széchenyi önismeretre, önmérsékletre s megfontolt cselekvésre intó gondolataira emlékezni. A mához is szól intelme: „Bízzunk magunkban, bízzunk erőnkben, készületlenül azonban soha se lépünk síkra”.

„A múltra emlékezünk, miközben a mára gondolunk”

SZÁSZ KÁROLY

(1915-1989)

Ha megéri, hetvenötödik életévét töltötte volna be az idén; sajnos, nem adatott meg neki, s így néhány dolgozata kéziratban maradt az utókorra.

Kolozsvári közép- és felsőfokú tanulmányok (zenetanári és zongoratanárszak diplomának megszerzése), néhány évi tanári tevékenység után, férfikora elején megy át Kolozsvárról Marosvásárhelyre és attól kezdve mindvégig a székely fővárosban nevezi a hivatásos muzsikusként (és színészek) számos évjáratát. Munkássága így két művelődési fórumhoz kapcsolódik: Kolozsvárhoz és Marosvásárhelyhez. Egyikben is, másikban is tanított, a múlt értékeit kutatta, — szolgált a zenei életet. Tanított zeneiskolában, zenei líceumban, két főiskolán (Pedagógiai Főiskola, Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola), zeneelméletet, zenetörténetet, szolfézst és zongorát, nem utasította el kezdők bevezetését sem a zenei írás-olvasás tudományába.

Ezt a gyakorlati nevelői tevékenységet gyümölcöztette — talán fordítva is áll: a gyakorlatba ültette át elméleti tudását — amikor mindjárt a második világháború után — Nagy Istvánnal — összeállította az V-VI-VII. osztály számára a népdal alapú énekeskönyveket. Később szolfézsgyűjteményeket szerkesztett — háromkötetes példatárban félceringel több dallamot sorakoztat fel a magyar, román, illetve az európai nemzetek és rokon népek népzenei anyagából. Zeneelméleti könyvet jelentetett meg „azok számára... akik a zenét nem csak hallgatni és élvezni kívánják, hanem elméleti téren is közelebbi ismeretségre szeretnének vele kerülni... a könyv gyakorlatilag a műkedvelő mozgalom résztvevőire és a mozgalom karvezetőire szól, ...ugyanakkor szem előtt tartja, hogy azok számára is nyújtson támaszt, akik első ízben vállalkoznak a zene elméleti kérdéseinek a tanulmányozására” (Előszó, 1963). E kötet fontos szerepét mutatja az a tény, hogy tizenkét év múlva Sepsiszentgyörgyön módosított formában látott napvilágot.

Ha szükség volt rá, vállalkozott iskolai kórusoknak szánt válogatás szerkesztésére is (Birtalan Józseffel). Bár iskolai együtteseknek szánták, anyaga olyan gazdag és változatos, hogy felnőtt egynemű énekkarok vezetői is hasznosíthatták az anyag egy részét. A kötet kelendőségét szemlélteti, hogy két kiadást is megért, hiszen száznál több darabja felöleli az egyetemes és hazai kórusirodalom fejlődésének javát (1972, 1983).

Munkásságának másik területe a *zenepedagógiai-történet*; illetőleg az *énekkari kultúra* eredményeinek felkutatása, népszerűsítése. Nemes lokálpatriotizmusát tanúsítja, hogy témái között különös súlyt kaptak a Marosvásárhelyhez kapcsolódók — a zeneiskola, a Zenekedvelők Egyesülete, az Összmunkás Dalkar, a Kemény Zsigmond Társaságnak a zenéhez való pozitív viszonyulása. Ugyanezt a fokozott figyelmét érzékeltetik a marosvásárhelyi zenei élet kiemelkedő alakjairól szóló írásai: rokonszenves portréja Chilf Miklósról, a zeneiskola kapcsán Metz Albertől szóló dolgozat vagy a nagyfokú érdeklődéssel tanulmányozott László Árpád-hagyaték, melynek Dvorákhhoz és Kodályhoz kapcsolódó két értékes dokumentumát ő teszi közzé.

Felfigyel természetesen távolabbi jelenségekre is, — például Lakatos Istvánnak a kolozsvári magyar muzsikusként emlékvilágáról szóló kötetére. Nyilván, nem szabad csak erre szűkíteni Szász Károly szakmai érdeklődési körét, hiszen zenepedagógiai-történeti kutatásai ugyancsak túlmutatnak szűkebb pátriájának határain. Lelkiismeretes alapossgálgal mutatta be Sándor Domokos érdemeit a relatív szolmizáció népszerűsítésében J. R. Weber berni zeneigazgató könyvének (*Vezérkönyv a népiskolai énektanításhoz* és az ehhez társuló *Gyakorlókönyv*, — Horváth Gyulával) magyar nyelvű fordításával (1977). Szász Károly közléséből ismerjük Sándor Domokos önéletrajzát is, valamint pályafutásának summázását (1973).

A Bartók-évfordulók kapcsán csokorba szedte a Marosvásárhelyhez és környékéhez kapcsolódó életrajzi mozzanatok, összegezte az előadóművészről, alkotóról, népzene tudósiról szóló legfontosabb ismereteket, bemutatott két nótafát is, — városának napilapja szintjén.

Természetesnek kell találnunk a Sándor-életmű folytatásaként az ún. Kodály-módszer iránti érdeklődését, ennek gyakorlati alkalmazását, ismertetését különböző szinteken (1963, 1971).

Az Erkel-család Marosvásárhelyi levő hagyatékából ismeretlen művet tett hozzáférhetővé (Magyar Albumlap, 1970, ill. 1980).

Dolgozatainak, írásainak egy további csoportja *kéziratban* maradt. Ezek részben zenepedagógiaiak (*Gyermekdalok fontossága a zenei nevelésben*), részben népzene tudományiak, ill. zeneelméleti jellegűek (*Pentatónia és jellegzetességei*), részben kórustörténetiek, illetőleg zenei művelődéstörténetiek (*A Marosvásárhelyi Zenekedvelők Egyesülete*).

Zenepedagógiai ténykedését a zene nevelőerejére alapozta: „A zeneművészet nevelő funkciója, hatóereje a művészeti ág természetéből, lényegéből fakad. A zene az érzelmek sokrétű világán keresztül tükrözi a valóságot, és e tükrözési forma — mivel az ember emocionális világát nem lehet elválasztani a gondolkodástól és a többi tudati tevékenységtől — kiterjed az ember szellemi, lelki tevékenységének egész körére, ennyiben érzelmeket, emóciókat, vágyakat, törekvéseket ébreszt, azokat fejleszt és gazdagítja” — vallja zeneelméleti könyvének előszavában.

Történeti kutatásaiban a hagyományápolás jelenkori funkcióját tartotta szem előtt: „A múltra emlékezünk, miközben a mára gondolunk”. Ez a gondolata akár vezéreszmója is lehetne nemcsak neki, munkásságának, hanem tágabb értelemben vett zenetörténeti tevékenységünknek is.

A MAGYAR VALLÁS (I)

Messze keletről jött, Európa közepén vetette meg lábát a harcos magyar nép s ezer esztendőn át állta a Kárpátok-övezte földön az idők viharait. Új honában a keresztény vallásra bízta lelkét. A sok száz esztendő, ami elmúlt, még akkor is elhomályosította volna régi pogánysága képét, hogyha soha király és püspök nem üldözte volna a pogány gonosz-ságot, a régi babonát. Óshazájában pedig hitének nyoma se maradt. Elpusztították a századok, elöntötte a tatár vízözön, eltemette az új vallások valamelyike: az iszlám vagy a kereszténység.

Katasztrófájának, végpusztulásának az utolsó jelenetei azok, amelyeket ismerünk, amelyek szemünk előtt játszódnak le. Azontúl csak fejfái maradtak fenn régi királyi törvénykönyvekben, amelyek eltiltották a régi módon való áldozást, feldúlatták az oltá-
rakat, összetörték a bálványokat.

A térítés

Ez a meglehetősen gyorsan lefo-
lyó folyamat Géza fejedelem (971-
997) uralkodásával lesz
kárhózatossá a régi vallásra nézve.
Szláv és német papok honosodnak
meg udvarában s járják a pusztá-
kat. Az első keresztény gyülekeze-
tek magva a rablókalandozások
alatt szerzett keresztény rabszol-
gákból került ki. Legbuzgóbb térít-
ő a fejedelem volt, aki hatalmi
kérdéssé tette a kereszténység el-
fogadását alattvalóira nézve s azt,
aki szépszerivel nem hajlott térítő
szavára, megfenyegette, ha pedig a
fenyegetés nem volt elég, erőszakkal verte le s tiporta el
szentségtörő szertartásait. Géza keze vértől csepegett a szent
munkában, azért érdemeit az egyház méltóképpen nem méltathatta. Helyette fiát, a munka rokonszenvesebb részét el-
végző Szent Istvánt ünnepelte a kereszténység uralma nagy
alapítójaként.

Szent István se téríthetett pusztán az igazság erejével.
Királyi hatalmát is latba vetette s hozzá kellett nyúlnia kard-
jához is. A tetterős, fanatikus és mohó kereszténység ellen
mindjárt uralkodása kezdetén összefogott a sűrű vérű, lassú,
vallási fanatizmustól addig mentes pogányság, s Koppány
lábadása volt István trónralépésének első eseménye. Somogy
vidékén lángolt föl az elégedetlenség tüze, Koppány, a tar
Zerind fia volt a vezére, Veszprém, a király városa volt a cél,
azt akarták a lázadók megvenni. István szembeszállt velük.
Idegen vitézek tanácsa és segítsége támogatta a királyt a
véres testvérharcban, melynek az lett a vége, hogy a király
hadai Koppány seregét leverték. Koppány elesett. Testét
Szent István négy felé vágatta. Egyik darabját Veszprém
kapujára tűzték, másik darabját Győrbe, a harmadikat Esz-
tergomba, a negyediket pedig a távoli Erdélybe küldték.
Somogy ettől kezdve az egyháznak fizette a tizedet, a király-
ban pedig meggyökeresedett a hit, hogy az új rend ellen

lábadó magyarokkal szemben két biztos szövetségese van: a
német jövevények és az egyház. El is halmozta mindkettőt
minden jóval.

Az általa alapított püspökségek hatalmas birtokokat
kaptak, ellenszolgáltatásul viszont a király segítségére tar-
toztak lenni. De gondoskodott az egyházi rendszer teljes
kiegészítéséről is. Minden tíz falu tartozott templomot építeni,
azt két házzal, ugyanannyi cseléddel, továbbá jóval, kabalá-
val (kanca), hat ökörrrel és harmincnégy darab apró barom-
mal tartozott „megajándékozni”, a miseruhákat a király
adta, könyvekről a püspök tartozott gondoskodni.

A lázadó Koppányt Szent István király letelezteti

A papok meg az ispánok a fa-
lusi bírák útján kötelezték a né-
pet, hogy vasárnap minden em-
ber, nagyja és apraja, férfia s
asszonya, mind templomba men-
jen — kivéve azokat, akik a tűzhe-
lyet őrzik. Elrendelte, hogy
kántorböjtön vagy pénteken húst
evők egy hétig bezárva böjtölje-
nek, hogy aki annyira megátal-
kodnék, hogy a pap intésére se
akarná meggyónni bűneit, feküd-
jék sírjába minden egyházi szolgál-
lat és alamizsna nélkül, mint
hitetlen. Büntető gondviselés
azokra is kiterjedt, akik a mise-
mondás ideje alatt illetlenül visel-
kedtek: az öregebbeket dorgálás
után szegvénnyel kiűzte a temp-
lomból, a fiatalabbakat és a köz-
rendűeket pedig mindenek szeme
láttára a templom pitvarába köt-
tette ki, s megostoroztatásukat
rendelte el. A régi vallás javasait

és bölcs asszonyait, mint ördögösöket és bűbájosokat a
papok kezére adta, azokra bízván, hogy előbb böjttel meg
ostorral „igazítsák” meg őket, annak utána a templom kul-
csával keresztforma bélyeg süttessék a mellükre, homlokuk-
ra és a válluk közé, harmad ízben pedig adják őket bíráik
kezébe (akik aztán később tűzhalállal büntették őket).

Atyjához hasonlóan a király maga is igyekezett külön-
sen az előkelőket megtéríteni. Rábeszéléssel kezdte, de ezzel
a pogányság nyakas híveinél, például Thonuzobánál is ku-
darcot vallott.

Akkor Thonuzoba hitben gyenge lévén
nem akara lenni keresztényné,
hanem nejevel együtt élve
temtetetett az obádi révbe,
nehogy keresztelve maga s neje
a Krisztussal örökké élne.

Az erdélyi vajdát, Gyulát és két fiát, Baját és Vajná-
t erőszakkal kényszerítette keresztény hitre. Hatalma oly
nagy, az ellenszegülés oly kilátástalan volt, hogy uralkodása
alatt a pogányság alig mert megmozdulni, halála után azon-
ban megint fellángolt a lázadás tüze.

(folytatjuk)

„A nemzetek életképességét és hatalmát ma már nem annyira a nyers erő nem is kizáróan a hősiesség, hanem a népek műveltségi fokozata s szellemi fejlettsége szabja meg.”

Orbán Balázs

„Hazánknak egyik legősi, legrégibb s mégis legkevésbé ismert része volt eddig a Székelyföld: Orbán e műve megszüntette az ismeretlenséget. Vegye kezébe bárki e munkát, fussa végig ezen hangyaszorgalommal összehordott adatokat, s lehetetlen, hogy el ne ismerje azt a jelentékeny szolgálatot, melyet a Székelyföld monográfiája megírásával Orbán Balázs irodalmunknak, sőt mondhatjuk nemzetünknek tön.”

Századok, 1868

„...megjárt minden falut és várost, megvizsgálta azok leveles ládait és levéltárát, a mestergerendákon tartott Biblia- és énekeskönyvhelyi jegyzeteket, magánosok családi régi iratait, a várak, kastélyok, templomok, tornyok körfalait, erődeit, bástyáit és sáncait, a harangokat, temetőket, sírokat és sírköveket, kőskereszteket és fejfákat s azok feliratait... A székely földet és népéletet a múlt alkotásaiban s a jelen megnyilvánulásaiban egész mélységig úgy szólva felásta, felszántotta, a nemzeti fejlődés új csírájának elfogadására képessé tette.”

Jakab Elek, 1891

„Örök érdeme marad gyönyörű anyaggyűjtése, mellyel műveltség- és művészettörténetünket gazdagította. (...) És érdemét növeli az, amiről hatalmas hat kötetes művében írt, ennek legnagyobb részét mint fölfedező, ő is vitte az ismeretlenség homályából napfényre. (...) Boldogok lehetnénk, ha Erdély minden részének volnának alapvető, értékes és lelkes földolgozásai, mint Orbán Balázs művei.”

Kelemen Lajos, 1929

„Orbán Balázs nélkül a Székelyföld múltja még ma is jórészt ismeretlen volna. Azoknak a régi váraknak, ősi templomoknak egy része, melyek a múlt idők dicsőségéről és művelődéséről beszélnek jeltelenül tűnt volna el, ha ő sajátkezűleg nem készítt róluk képeket. Számos historiai adatnak csak ő tudott nyomára jutni. A múlt ismerete nélkül nincsen alapja a hazaszeretetnek, e nélkül az anyaföldhöz való ragaszkodás csak addig tart míg jobb nem kerül elő.”

Boros György, 1890

„A szín, mely e könyv minden lapjáról sugárzik, a tiszta hazafi szeretet. Köl-

tői hevülettel szemlél a szerző, az apróbb tárgytól kezdve az óriás hőscegekig, mindent szülőföldének határain; nemcsak lát és észlel, hanem érez is mindenütt. A tárgyilagos elbeszélést átszövik szubjektív reflexiói. Ez művének egyik jellemző vonása, mi bizonyos mértékben tagadhatatlanul vonzóbbá teszi a nagy közönség előtt az olvasmányt, de itt-ott túlaradva s ismételve, a mű fogékonyágát zavarja s tudományos becsét némileg csökkenti.”

Buzogány Aron, 1868

„Az őt megismerő egyszerű székelyt megfogja a fajtáját, földjét szerető nagy

ORBÁN BALÁZS

szív. A történettudóst a végtelen nagy szorgalom, Erdély s főként a Székelyföld történelmi adatainak felkutatott sokasága ejti ámulatba, a természetvizsgálót az elismert historikusnak sokoldalú, a természeti viszonyokat, ritkaságokat észre-vevő éles szeme, az elkallódásnak indult s általa megmentett adatok felsorolása lepi meg. Az etnográfusnak még ma is valóságos kincses bányája s vezérlő kalauza a „Székelyföld leírása” című munkájának kötete. A politikus a politikában szokatlan elhűség s az akkor még csak csíráját élő demokratizmusa ragadja meg. Nem dobálózott felkapott jelszavakkal, nem is szegődött névleg a zászlója alá de életének minden mozzanata az igazi demokratát jellemzi. De valódi főúr is tudott lenni mikor nem magáról volt szó, hanem fajtájának reprezentálására adódott alkalom.”

Bányai János, 1925

„Nemes ember a szó valódi értelmében. Individuum, akaratlanság és cselekvő képességgel. Arisztokrata születésű, de érzelmére plebejus, a legszabadabb demokrata... Célja az volt, hogy a székelységet maga magának megbecsülésére, saját értékének helyes felmérésére megtanítsa, hogy kötelességtudó, nemesen törekvő, becsületesen munkálkodó, független érzelmű polgárokra tegye, hogy

ébreten tartsa fájában a székely öntudatot. Azt akarta, hogy a nemzeti életben a székelyek újra számottevők legyenek. Régi eszményképek felkeltésével új nemzedéket akart nevelni, amely jogos önbizalommal eltelve, fölemelt fővel hirdesse továbbra is a székely dicsőséget.”

Szentmártoni Kálmán, 1929

„Bizonyossá vált, hogy az igazságfe-
dezetben gazdag, a valóságot szentség-
ként tisztelő múltábrázolás modellnek is
alkalmasabb, biztonságosabb; hiszen a
jelenhez elvezető folyamat törvényszer-
űségeinek tisztánlátása, a valós önisme-
ret kínálhat csak szilárd alapot a
jövendő építőnek. Hinnünk kell tehát e
tapasztalat igaz utat mutató voltában és
ugyanakkor szívbeli igaz szeretettel, ho-
doló alázattal kell feltekintenünk Orbán
Balázssra, arra a tiszta emberre, aki haj-
dan, másként, a maga hite szerint: min-

den erejével népének sorsát kívánta job-
bitani, megmaradását akarta szolgálni.”

Imreh István, 1980

„A Székelyföld leírása a népi te-
remtő erő emlékműve, olyan demokra-
ta tudós alkotása, aki a nép
alkotómunkájának csodálása közepet-
te is helyes történelmi érzékkel külön-
bölteti meg a népi életmód és kultúra
életrevaló elemeit azoktól, melyek már
a múltéi.”

Kós Károly, 1957

„A rengeteg néprajzi adat össze-
gyűjtésével, s annak mindig a megfelelő
helyen való közlésével biztosította
munkája emberföldrajzi jellegét. Így
lett a munkája valóságos élet, ahol a
szereplők — mint a mozgófényképen
— a szépen megrajzolt környezetben és
időben mozognak.”

Bányai János, 1940

„Hatalmas munkája pedig — A
Székelyföld leírása — mai napig is egy
néprajzi intézmény pótlásaként ontja
adatait a Székelység történelmi és tár-
sadalmi múltjáról. (Ahol szemléletét
az idő meghaladta, mindenekelett ma-
gunkra vessünk; Bözödi rokon vállal-
kozása óta mivel gyarapítottuk a
kezdő eredményeit?)”

Sütő András, 1971

„...Harminc éves amikor hazatér — azt hihetnék, pihenni szeretne az ősi birtokon, a testvéri környezetben, a bukott forradalom után alig-alig ébredő Székelyföldön. De ő Kossuth, Louis Blanc, Mazzini, Viktor Hugo szellemét hozza magával „csempészárúként”. Az ilyen ember nem pihen... Bejárja a székeket, hangyaszorgalommal, egy megszállott kitarásával gyűjti a történelmi, néprajzi, művészettörténeti, geológiai, gazdaságtudományi anyagot tervezett főművéhez: A Székelyföld leírásához... És közben fényképez. (...) E rendkívülien sokoldalú ember tevékenységéből minden kor azt emelte ki, ami éppen kedvezett számára, s amivel Orbánt — halála után is — a maga szolgálatába állíthatta.”

Erdélyi Lajos, 1971

„Hibái, tévedései egy része a kor általános tudományos színvonalának ter-

„Sokunknak nemzetiségi látásmódját, az erdélyi szászokkal, románokkal szemben elfoglalt magatartását, feltevéseit is ez a hatkötetes munka határozza meg. Hat kötet, kevés szó ez. Külön világ csillagokkal, hegyekkel, zúduló patakokkal, egymás mellett élő s annyira különböző népekkel s elmúlt évszázadok emlékeinek rejtelmes áradásával, énlakai rovásírással, római várak maradványaival, dák törzsek nyomaival. Derengő, különös színekbe öltöző, csodálatos világ, „Tündérkert”, ahogy Móricz Zsigmond nevezte Erdélyt. A székelyek Tündérkertjét Orbán Balázs teremtette meg nagy művében...”

Ortutay Gyula, 1943

„Nemcsak a Székelyföld természeti, geológiai körülményeit rögzíti, hanem megírja történetét (ha a rendelkezésre álló anyag lehetővé teszi, gazdagság-, po-

„...Orbán Balázs, aki a teret időbeli képek, az időt térbeli látványnak fogta fel, az eredeti művek körül mindig ott lengő nagy szent szabálytalanság szellemében, megérezvén, megértvén a megfelelő pillanatot, felhasználva a XIX. század egyik áldottan óvatlan alkalmát, mely mint mindig: számára egyetlen esélyként kínálkozott, és megalkotta a maga pótolhatatlan monográfia füzérét. A köztudat számára így fogalom. Ő a „leírás”.

Lászlóffy Aladár, 1986

„Orbán Balázs emléke nem engedi, hogy bármi tekintetben is nagyozjunk vele, vagy csináltvirágszerű felsőfokú jelzőkkel illessük őt. Nem világnagyság, de a székelység kis körében olyan erkölcsi nagyság, emelnyél fogva az igazi világnagyságokkal egy sorba helyezhető. Erkölcsi nagysága pedig abban áll, hogy a székelység erkölcsi egzisztenciája mögött, mint számára legnagyobb ügy mögött elvész maga is, elveszenek saját egyéni céljai és tervei is, éppoly feltétlenül, mint amely hűséggel és felelősséggel szolgálja azt.”

Tavaszy Sándor, 1942

KOROK TÜKRÉBEN

mészetes következménye: a forráskritika fejletlensége és elveinek kimunkálatlansága, a dokumentációs anyag nagyfokú szétszórtsága és feldolgozatlansága, bizonyos előmunkálatok (okmánytárak, részletmonográfiák stb.) hiánya mind azt jelentette, hogy Orbán Balásnak kortársaival együtt a tudományos úttörés minden kockázatát is vállalnia kellett.”

Benkő Samu

„Ötvöződtek benne az önismeretre törekvés legszebb hagyományai, és a romantika kedvelt műfaja, a klasszicizmus zárt formájából kiszabadult útleírás szinte korlátlan lehetőséget biztosított a szerzőnek utélményei, tudománya, vélekedései elmondására. Így írodott a hatkötetes munka, a magyar romantika kései szép hajtsa, így vált a szülőföldről szóló egyetlen nagy lírai vallomássá. (...) A Székelyföld leírása már megjelenésének percében az volt, aminek ma is tartjuk: a hazaszeretet örökérvényű példája, a hely- és népismeret bő forrása. Ezek az értékek hosszú életűek, és minden korban tiszteletre méltók. Több mint száz év elteltével bizvást mondhatjuk, hogy nemzedékek nevelődtek rajta. Máig hatóan erősítette a történelmi tudatot, és nagyban hozzájárult a magyar közvélemény székelységről alkotott képének kialakulásához.”

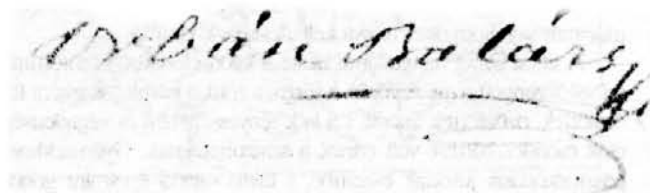
Kósa László, 1982

litika-, közművelődés, egyház-, közigazgatás- és hadtörténeti is). népeinek szokásait, életmódját, és kifejti előrehaladásuk érdekében tett javaslatait. A természet szépségei és csodái mellett figyelmét a küzdő, szenvedő és felemelkedő ember erőfeszítésére fordítja. Így alkotja meg az interdiszciplináris kutatási módszer sok elemét először és egyedül alkalmazva, egész intézmények munkáját vállalta és teljesítve, hat kötetben a Székelyföld valóságos Enciklopédiáját.”

Csatári Dániel, 1982

„A magyar nemzetnek érdekében áll, hogy a román nemzetben s e nemzetnek itt és künlévő fiaiban őszinte testvéreket és barátokat bírjon. Mert ha valaha volt két nemzet, amely az érdekegységénél fogva egymásra volt utalva, úgy bizonyosan ilyen a magyar és a román, mely két nemzetnek amint múltja egybeforrott, úgy jövője is össze van nőve. Egy hivatásuk: a nyugati műveltség továbbbírása, a szabadság e végbástyájának megvédése. ... Életkérdés mindkét egyensorsú nemzetre, hogy egymást megértsék, hogy erejüket tömörítsék, hogy az ellentéteket kiegyenlítsék.”

Bányai János, 1940

Lőrincz György az erdélyi irodalom egyik legnemesebb hagyomány-vonulatának, a vallomásos valóságfeltárásnak igen rokonszenves művelője. Már első, AMÍG CSAK ÉL AZ EMBER című riport kötetével beférkőzött olvasói bizalmába. S ezzel a bizalommal az azóta eltelt több mint egy évtized leforgása alatt sem élt vissza. Első kötetének fűlszövegén olvasható bemutatkozását ars poetiának tekinthető vallomással zárja: „Az írást szolgálatnak tekintem”. Vallomásának — miszerint az írás nála valóban komoly dolog, felelősség, tett értékű elkötelezettség — bizonyítéka a fent említett kötethez felzárkozó A HALLGATÁS CSÖNDJE és A HARMADIK HÁZIG című novellák kötetei is, amelyek nemcsak a jelképként is értelmezhető címekkel, hanem szerzőjük sajátos érzékenysége prizmáján átvetített életképekkel odabilin-

csetté olvasóit mondanivalója fontosságának vonzaskörébe.

Lőrincz György életművét tudatosan építő író, aki szülőföldje, Udvarhelyszéknek hű krónikásaként, könyörtelen őszinteséggel ábrázolja közösségének mindennapi gondjait, örömeit, vágyait. Azt hiszem nem túlzok, ha kijelentem, hogy nem lehet Lőrincz György alkotásait együttérzés és megrendülés nélkül olvasni, hisz a magányban, a tehetetlenség nyúgeiben vergődő, a mindennapok konfliktushelyzeteiben erkölcsi próbák elé állított hőseinek megrajzolásával emberi gyarlóságaink, kicsinyességeink, következményeire irányítja figyelmünket. Írásainak helyszínei: a hargitai táj, kiszámíthatatlan havazásaival, zuhogó patakjaival, elnéptelenedett tanyáival,

a szülőfaluval, a kisvárosnak, az emlékezés által megidézett hajdani, valamint mai változó arculatával. E tájegység történelmi folyamatait emberi sorsokban ábrázolja. Leírásai érzéketesebbek, jellemábrázolása és atmoszféra-teremtése erőteljes. Lőrincz György nem idillfestő. Nem finomkodik, nem ámit, nem kendőzi el a problémákat. A konfliktusokat nem a bölcs kívülálló nézőpontjából szemléli, hanem a hősei tudatán keresztül, az ösztönös erkölcsi tisztaságot képviselve az előnytelen haszonra törtetőkkal és a gerinctelen hatalommal szemben. Hősei sorsának alakulását nem burkolja illuzórikus kilátásokba. Nyitva hagyja a megpróbáltatásaikból fakadó kérdéseket, s sorsuk továbbgondolására ösztönzi olvasóit.

Mészely József

MAGVETŐ

LŐRINCZ GYÖRGY

EGY NAGY EMBER ÁRNYÉKÁBAN

(részlet)

Alighogy megérkeztünk, már kezdtek is szállingózni! Legelőször Pomogáts elvtárs érkezett, aztán Nyitrai elvtárs, majd sorra mindenki. Kinek amekkora a beosztása annyi késéssel.

Legutoljára Vargyas elvtárs!

A nők Brohuszkál elvtárral a Karsai kocsiába ültek, a többi férfit én vittem.

Karsai öt perccel előbb indult el.

— Nem kell sietni Hanga elvtárs — mondta Vargyas elvtárs amikor látta, hogy türelmetlenkedem — tudjuk mi is hová kell menni.

Rosszkedvűnek tűnt. Talán veszekedett a nagyságos asszony? Vagy csak lelkiismeret furdalása volt?

Tény: gondterhelt volt, rezignált.

Gondterhelt lett erre mindenki. A kocsiiban nem volt egy pissze, semmi. Akárha temetésre mennénk. Már rég elhagytuk a várost, csak akkor szólt meg:

— De hát lehet beszélni elvtársak!

Nyitrai elvtárs, mintha csak erre várt volna, rögtön el is süttött egy viccet! Őt, talán ezért is hozták! Nincs különösen nagy beosztásban — a többiekhez viszonyítva — de ahol megjelenik, ott rögtön főlhullámszik a kacagás. Jópofa na! Szimpatikus! Sokszor ha a folyosón meglát, akkor is megállít.

— Hallotta ezt a viccet, Janika?

Hogy Vargyas elvtárs nem kacagott, nem mert kacagni senki.

Furcsa ezeknek a nagy embereknek is az élete! Ha a legnagyobb beosztású kacag — kacag az egész. Ha hallgat — hallgat mindenki. Sokszor már-már sajnálom őket, annyit kell alkalmazkodniuk!

A kocsit szinte hangtalanul szelte a kilométereket, körülöttünk az őszi színektől zengett a táj. A vörös, a sárga, a zöld, a barna összekevert foltokban ömlöttek, szöngöltek felénk, s a kék fényességében és végtelenségében is csak csendes háttér volt ennek a színzuhatagnak. Gyermekkorom őszi pásztorkodásai jutottak eszembe, s talán valami ilyesmire gondolhattott Vargyas elvtárs is, mert megszólalt:

— A természetnél csodálatosabbat az ember se alkothat, elvtársak! Mindig is az őszt szerettem, de nincs is csodálatosabb évszak. Az őszt — folytatta Vargyas elvtárs — végtelen nyugalomával, csendes mélységével, szinte alkalmat ad a meditációra, mit, s hogy tettünk elvtársak. — Jó volt-e a szándék, a terv, mit lehetne jobban, s még jobban csinálni!

Ebben megegyeztek.

A tájszépsége lassan-lassan föloldotta a hallgatástömött csöndjét, egyre vidámabb lett a hangulat. Nyitrai elvtárs újra vicceket kezdett mondani — most már kacagott mindenki. Pomogáts elvtárs néha még a térdét is csapkodta, úgy röhögött. Egyedül Kadácsi elvtárs volt hallgatógabb, de róla mindenki tudta, csak a bortól szokott igazán fölvidulni. Attól aztán nagyon.

Kadácsi elvtárs mérhetetlenül bírja szürcsólni a bort, az asztal alá tud inni mindenkit, egyedül saját magával nem bír!

Egy kanyar után kiszélesedett a völgy, fölűntek Kövestanya első házai.

— Még négy kilométer elvtársak — mondta Nyitrai elvtárs, s már ott is vagyunk.

Itt még szelíd dombok öveztek az út két oldalát, de távolban már fölűnt a Nagy Hegy, komoran, magányosan. Az úmenti fák árnyai megnyúltak, a fény csúvái egyre fölnebb kúsztak a Nagy Hegy sziklákka tarkított csúcsai felé. Szürkült.

Ezt az utat, már nem egyszer megvettem. Dombok, házak tűntek föl tőlünk jobbra is, balra is. Hol magányosan, szórta, kilométernyire egymástól, hol csokorba fonódva. Az idegen szemlélődőnek páratlan látványt nyújtott mindez, de én, aki már sokat jártam erre tudtam, a tájszépsége csapda is egyben, elrejt a nehézségeket.

Aztán egy újabb kanyar után mögöttünk maradt a tanya is, bent jártunk a bükkerdőben.

A fák hatalmas ágai fölött elveszett a Nap, sülyös és tömött csend ereszkedett ránk.

A kocsit, fel-felhörögve, kaparva haladt előre a kavicsos szőrt, vízmósos erdei úton, el-ki a Nagy Hegy déli oldalán elnyúló hatalmas fennsík felé.

ahonnan még egyszer láthatjuk a tanyát, mielőtt elmerülne a sötétségben, a Napot, ahogy fölragyog a Nyugati Hegylánc déli lejtőin elnyúló apró falvak fehér templomtornyain.

A búkkósi tisztás, majd ugyancsak a Nagy Hegy oldalát borító renges-
tegen egy keskeny fenyvescsíkja követte. Nemsokára föltűnt úticélunk; az
erdészház.

Hát mit mondanak? Volt terepismeretük az egykori elvtársaknak is. Ilyen
helyen lehet igazán elbújni. Itt, nem kell féljen senki, hogy avatatlan szemek
látják a tivornyát. Itt, nem! Berúghat bárki, a csönd, s a sötétség elnyeli, s
mire kivirrad, indulhat a kocsi! Ezért is szeret Vargyas elvtárs idejárn! Mert
nehogy azt higgye bárki, hogy azért mert valaki nagy ember, íhat most már
mindenki szeme láttára! Nem! A nagyságnak is megvan a maga árka!
Mertha mondjuk egy névtelen, senki ember berúg is, még ha összeesik is —
ki ismeri?! Viszont ha Vargyas elvtárs, vagy az itt lévő elvtársak közül rúgna
be valaki, akkor rögtön megindulna a pletyka! Az egész város őket beszélné.
„Persze hogy iszik a proli, ha még a nagy muftik is isznak!” Vagy: „Még ők
papolnak az alkoholizmusról, s lám a tegnap is!”

Így!

Itt viszont, itt vagyok én, Karcsi, a gondnok, az erdész, mind bizalmi
emberek! És nehogy azt higgye valaki, hogy még így is fölszabadulnak! Nem!
Nincs nagy éneklés, kurjongatás, dinom-dánom, csak csendes berúgás!

Mikor idekerültem ebbe a felelős poszt-ra, átvillant rajtam is: No, lám,
hogy is isznak az urak?!

S mit látok?

Esznek, koccintanak, isznak, hallgatnak!

Esznek, koccintanak, isznak, hallgatnak!

És ha megszólalnak is!

— No, mit tetszik szólni Vargyas elvtárs, milyen a flekken? Jó? Kitűnő?
— Tessék elhinni így a legfinomabb — parázson! Így!

Néztem, hallgattam őket: „Most tanulhatsz Hanga János” — biztattam
magamat, nemcsak jó ízlést, úri viselkedést, hanem, hogy miről beszélnek,
miről illik beszélni egy ilyen finom társaságban! S hát: — No, mit szol Vargyas
elvtárs bejut-e a kicsi Törökös a B-he? Kicsik-e?

S ez így megy mindig, mintha csak ki lennének osztva a szerepek. Szinte
ugyanazok a kérdések, ugyanazok a válaszok. Egy, két vice! Mintha félőnének
valamitől.

Sokszor már az az érzésem nem is tudnak mulatni! Megmondom
őszintén, sok falusi keresztes, lakodalmen szűben mulatnak mint itt.
Mindig kerül egy-egy jótörkű férfi, aki elkezd egy szép nótát, s aztán
bekapcsolódik az egész társaság és énekel, énekel! Itt esznek, koccintanak,
isznak, hallgatnak!

Kedves egészségére Vargyas elvtárs!

Egészségünkre elvtársak!

Ennyi! Pedig milyen szépen lehetne énekelni itt a csillagos ég alatt! Igen!

És miután lefekszik az öreg, akkor sem változik semmi. (Mert rend-
szerint ő fekszik le elsőnek!) Egy pillanatig, mondjuk egy negyed óráig
felélenk a társaság, de talán, hogy ne zavarják az öreget, marad minden a
régiben!

Mondtam is a múltkor Karcsinak: — E. kellene kezdjünk mi egy nótát
te Karcsi! Mondjuk: — Pirospergyes ruhácskában...

Azt mondja az a bolond Karcsi:

— Mit gondolsz, tudnák a szöveget?

De visszaterve, az erdészház, az erdész legészakibb, legszebb pontján
éptül. Keletről és északról sziklakkal tarkított fenyveserdő övezi, de a tájszelet
déli és nyugati oldala teljesen nyitott. A láthatárt nem töri meg — egészen a
messzeségben elmerülő Nyugati Hegyláncig semmi. Sem a ház déli lejtőin
lángoló nyírfáerdő — mely citromsárgában ég ilyenkor — sem az apró
mogoróbbok, melyek végig a dombháton meztelen ágakkal, elesetten
nyújtózkodnak az ég felé. Semmi. Éjszaka ráadásul látni lehet a távoli
falvakat, ahogy a kivilágított ablakok gyöngyfűzéként teleszórják a domb-
hálat. Látni lehet, a nappal egyébként nem látható út keskeny csíkját, hogy
fénylő fényoszlopokkal áthalad egy-egy kocsi. Páratlan minden.

Ahogy befordultunk a léckerítéssel övezett udvarra, ahol Karcsi, Bro-
huszkai elvtárs, s a nők már integetve vártak — hatalmas mágya tűnt elénk.
Kiszálltunk a kocsiból — jöhettünk volna hamarabb is — mondta Vargyas
elvtárs, majd a mágya mögül előtűnő gondnok, az erdész felé fordult:

— No, hogy vagyunk, hogy vagyunk elvtársak?

— Kormos elvtárs még mindig egyedül? Hát Sófai elvtárs?

Kezet nyújt, — mindig, mindenkire van egy, két jó szava —, miközben
én attól félek, a gondnok ez a hatalmas testű, kemény, komor vonású férfi
nagy, bütykös, göcsörtös ujjú kezével szétlapítja Vargyas elvtárs finom, apró

kezét.

Ez mindig átvillan rajtam! És az is; vajon mi a titok ezeknek az
embereknek, miért vállalkoznak ezt az életet, itt a rengeteg ijeszítő magányban!
De nincs idő gondolkozni, Brohuszkai elvtárs már zörgeti is az üvegeket!

— „Így kis vodka senkinek sem árt!”

Fővidul mindenki.

Most, talán mert nők is vannak — ugye olyankor a férfiak mindig
megesziülnek — vidámabbnak tűnik mindenki! Még Vargyas elvtárs is!

Koccintanak, koccintunk!

— Egy pillanat elvtársak — töri meg a hirtelen beállt csöndet Vargyas
elvtárs — mielőtt bármit is csinálnak, szeretném megkérdezni Kormos
elvtársól hánykor lesz az indulás?

A figyelem egy másodpercre a két erdei emberre terekedett, ahogy
pohárral a kezükben, kissé hátra —, félrehúzódnak álltak, aztán harsány hurrá
— töltötte be a tájat!

— Tehát hallotta mindenki — összegezte Vargyas elvtárs — háromkor
indulás!

Ebben a pillanatban a Nap korongja még egyszer föllángolt — éles,
tisztá fény áradt szét a tájon — aztán súlyos, mozdulatlan csönd telepedett
ránk. Keleten a Nagy Hegy déli csücskén föltűnt a vacsoracsillag, az erdő
felől nesztelenül lopakodott felénk a sötétség. Egy másodpercig mozdulat-
lanná dermedt mindenki, de ekkor előbukkant a Hold is, csurgó fehér ezüst
ömlött szét a tájon.

Zsombori elvtársnő olajban úszó sötét szemét Vargyas elvtársra emelve
megszólalt:

— Készönjük Vargyas elvtárs! Ennél szebb élményben rég nem volt
részünk!

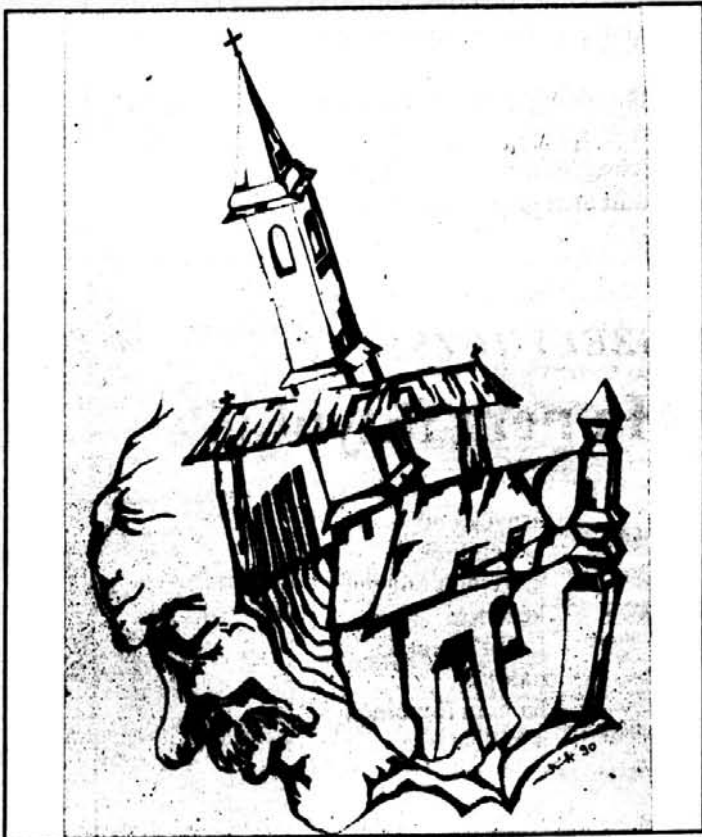
— Így van! — rebegte Szikszai elvtársnő is — páratlan minden!

S mintha a természet is meghallotta volna Szikszai elvtársnő szavait;
teleszórta csillagokkal a fák hegyét.

A kert melletti hatalmas gyertyán alatt pattogni, ézni kezdett a szén:

— Hajnalban még szebb, esodálatosabb lesz minden — mondta Var-
gyas elvtárs...

... A tegnap eltűnt a kesztyűtartóból a Naplóm! Hűtűnt! Rémes! Azért
rémes, mert ma újra ott találtam. Hogy lehet ez? Kihagyná az eszem? Pedig,
biztosra emlékszem, hogy a tegnap amikor kerestem, nem találtam! Nem!
Akkor viszont, hogy lehetett ma ott? És Vargyas elvtársan kárul nem ült
senki a kocsihoz! Senki! Ő vette volna el? Ő? Miért volt olyan mogorva,
hallgatag ma reggel? Vajon elolvasta? Nincs időm folytatni — hívát Vargyas

Csata Attila: Örökség

Hűlő Ház

útról haza. minden oly egyszerű.
begyújtom a kályhát. a víz zubog.
erős tea. kívül-belül melenget.
a gondok szét pattanó télifa-globuszok.

elejtett fonál. csak fölveszem a földről.
így folytatódik, mi abbamaradt.
mintha az utat ébren álmodtam volna.
és elkerülne minden veszély. harag.

a tűz leég. cserge alá bújok.
dolgozik a szű. ő itt a csend.
a kihűlő ház nedves markában. éjfél.
szívem csak dübög. semmit nem pihen.

emlékek. álom. szomjúság. gyermekkori óra.
kiüti az egészet s a felet.
megvirrad. szomorú és sivár itt.
érezni már a készülő telet.

ideje föltápáskodni. az ágy marasztal.
lelkifurdalás. mégis maradok.
megsajdul a gyomrom. enni kéne.
bennem jelen és múlt kavarg.

fölkelek. rágok. rendezek. néha félek.
pedig jó itt. a világ vége ez.
csak egy karnyújtás. sűrű köd száll a fák közt.
alatta ezerarcú sejtelem neszez.

tán részeg. és mégis mintha józan.
ő zörgeti éjjel az ablakot.
kacag. dühöng. orrot fúj. harákol.
dúlt arca mint a kelő nap. ragyog.

1989.

MÉSZELY JÓZSEF

Ha nem fütyülnék

árnyéka nő
a csendnek
kiszemelt engem
kezének
foltot vettene
hálójára
ha nem fütyülnék
a hallgatásra

Ki tetőtől talpig

ki tetőtől talpig madárnak van öltözve nem madár
éneke amit énekel nem ének
mégis ő ül a fán
a legmagasabb ágon
a fán ami valójában nem fa csak fának van öltözve
és hozzá igazodik minden
leveleknek beöltöztetett levelek
kicsiknek és nagyoknak beöltöztetett kicsik és nagyok
fatörzsek bokrok bogycák
egy egész nagy kerek erdő
tökéletes kerek erdő
amiben csak a madár szárnyalását nem lehet utánozni

Eltemetett vers

fehér lapon
keskeny fekete koporsó
égett lilium

a sorok visszalépnek
látomás kapuján
semmivé foszlanak

vérük sötétje
lobban
elnyeli a fehér

ZSIGMOND GYŐZŐ

Eszedbe jut

Esendő vagy
Földet dobnak rád
Megnyugszol
Hiába nem akarnád

Eszedbe jut
ha rád bólint
májusilattal a hárs
s ha szemedbe
könyököl a tavat

fodrozó virág
s ha beléd
simul a kedves
s hangját hallva
örömszőben jársz
eszedbe jut

esendő vagy
földet dobnak rád
megnyugszol
hiába nem akarnád

Benedek Elek

CSICSER

A híres Budvár átellenében emelkedik a Csicsér: magasabb Budvár hegyénél. A Csicsér tetejéről egy egész sereg várat lehet látni. Jól látszik ide Zete vára, Kadics vára s ide látszanak a bágyi és a galambfalvi várak is. A Csicsér tetején is vár volt a rabonbánok^{*)} idejében s mert Csicsér vára volt a legmagasabb valamennyi közt, innét vették észre a székelyek, ha ellenség közeledett s nyomban jelt adtak a többi váraknak, hatalmas nagy tüzeket gyújtván.

Abban az időben, mikor Budvárában rabonbánok székeltek, egy Csicsér nevű dalia lakott a csicseri várbán. Ez a dalia megszerette a budvári rabonbán szépséges leányát, s amikor csak szerét ejthette, átlövagolt Budvárába. A lány is szerette a daliát, de a büszke rabonbán, mikor észrevette leánya hajlandóságát, kitiltotta a várból Csicsert. Kevesellte, mert Csicsér nem volt fejedelmi vérből való. Azt mondta neki:

—Hallod-e, ne járj az én leányom után. Maradj vesztig a váradban. Fejedelmi személy illeti meg az én leányomat.

Elment Csicsér nagy bán s többet nem is alkalmatlankodott Budvárában. A csicseri várból sóhajtozott a szép leány után, aki éppen úgy sóhajtozott őutána. Hanem hiába volt a büszke apa tilalma: a fiatalok mégis beszélgettek egymással. Nyílvesszőn küldözgették egymásnak kesergő leveleiket.

—Ne búsulj,— írta a leány — előbb - utóbb a tiéd leszek.

Válaszolt a dalia:

—Ne sírj, élve vagy hal-

va, de egymásé leszünk.

Így múltak az esztendőök, mígnem egyszer ellenséges népek törtek be az országba. Csicsér vette észre először, hogy jön az ellenség, lassanként elborítja a Küküllő mentét. Egyszeribe meggyújtotta az óriási famáglyát s ezzel jelt adott a szomszéd váraknak. Egy pillanatban mozdult meg az összes várak fegyverhordó népe, s kikerekedvén a várakból, összeverődött egy seregbe s mentek mind a rabonbán után. Ott volt Csicsér is a vitézek közt, az ő kis seregének élén, de alig csaptak össze, az ellenség körülvette a rabonbánt. Itt volt az ideje, hogy Csicsér megmutassa vitézségét. Széles kardjával utat vágott, úgy vágatott a rabonbán mellé s nagy erős viadal után megmentette a rabonbán életét.

Az ellenség szétszaladt s a győzelmes sereg diadalmasan tért vissza a várakba.

—No, Csicsér, —mondá a rabonbán útközben, - az életemet megmentetted: kérjed vitézségednek akármilyen jutalmát, megadom.

—Akármit kérhetek? — kérdezte Csicsér.

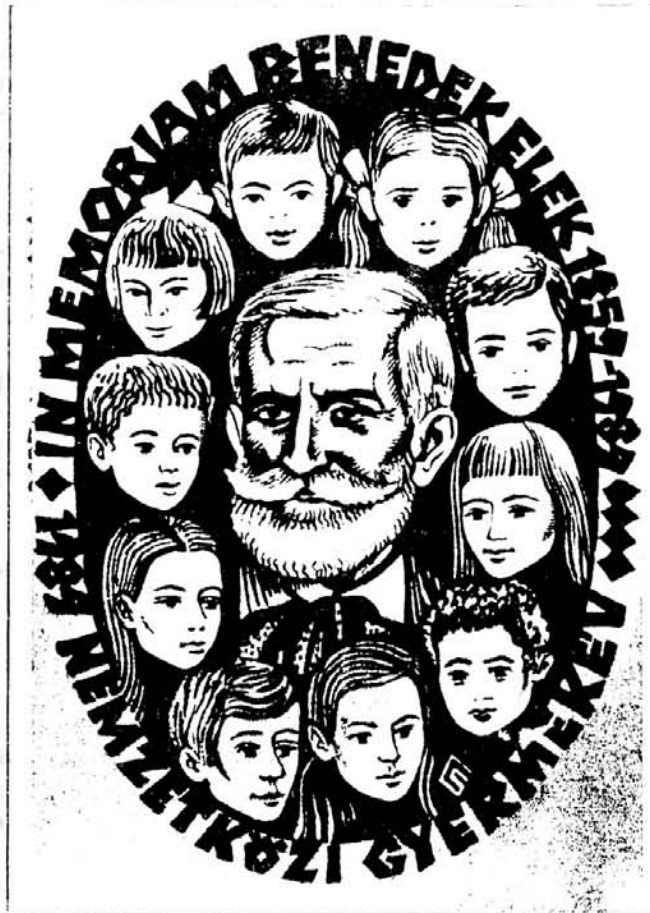
—Akármit, akármit!

—Add nekem a leányodat!

—Hát legyen a tiéd, —mondotta a rabonbán. -Szavamat adtam meg sem is másolom.

Még aznap megtartották a lakodalmat s hét álló hétig nem is lett vége a nagy dínom-dánomnak.

^{*)} Egy hamistványnak bizonyult krónika szerint: a honfoglaláskori pogány székelyek választott vezére és főpapja.

Csütak Levente grafikája

Katalinka férjhez megy

Volt egyszer, hol nem volt, egy vackorfán, annak is a harmadik ágán, annak az ágnak a hónaljában, volt egy eladólány katicabogár. Azt mondják a legszebb volt minden katicalány között. Aki ránézett, le nem tudta venni róla többet a szemét. Mentek is az udvarlók, a különbnél külön bogárfiúk. Az egyiknek hosszú bajusza volt, olyan hosszú, hogy a fülét érte. A másiknak szarva volt. De olyan nagy, hogy nagyobb volt, mint a feje! A harmadiknak annyi lába volt, hogy meg sem lehetett számlálni.

Katalinkának egyik udvarló sem tetszett. A bajuszos kérőt igyekezett távol tartani magától, mert a hosszú bajusz csiklandozta. A szarvasbogártól félt, hogy a hegyes szarv megsúrja. A soklábúnak pedig olyan sok volt a lába, attól tartott, sohasem tud majd különbséget tenni közöttük. Nem választott hát magának vőlegényt! Úgy nézett ki, hogy a legszebb Katalinka pártában marad. Már kezdtek sárgulni a falevelek, egyik, másik le is hullott, amikor egyik nap egy katicafiú jelent meg, aki olyan pettyes volt, mint Katalinka. Azaz mégsem, mert amelyik petty neki hiányzott, az a petty éppen megvolt Katalinkának. A katicalány meg éppen olyan pettyre vágyott, mint amilyen a katicafiúnak volt. Úgy, hogy megörültek egymásnak. El is határozták, hogy összeházasodnak.

Lakodalomra már nem volt idő, mert hirtelen hideg lett. Így hát a katicalány és a katicafiú elbújt egy farésbe.

A mókus, aki mindent látott, csóválni kezdte a fejét.

— Ezek tavaszig most már elő nem jönnek. Ó, de mi lesz velük? Végig a sötétben fognak kuksolni...

— Ha-ha, el ne hidd — cserregte a szarka mellette —, a katica lánynak aranyos ruhája van, az lesz a lámpásuk.

Hát, így ment férjhez Katalinka!

Ha a világ rigó lenne

Ha a világ rigó lenne,
kötényemben ő füttyölne,
éjjel-nappal szépen szólna,
ha a világ rigó volna.

De ha a világ rigó lenne,
be se férne kötényembe,
kötényem is honnan volna,
ha az egész világ rigó volna.

Fábián Imre

Álmom

Kökénykék fája,
fürjikek háza:
csipegetnek-csipegetnek,
mintha én lennék a legfinomabb.
Pedig csak álmodom,
s kinyújtom a karom
kökénykék fájába,
fürjikek házába.
S a fürjikek csip-csip,
csipegetnek-csipegetnek,
már tele vagyok apró csókjaikkal.

Ferenczes István

Kisvasút

Megy a székely vicinális
raka-taka zakatol
Nyáradmentén Szeredaig
arra-arra araszol

Dombok között fordul-térül
korpa-forgács pogácsán
amíg megáll egy szusz nélkül
óra-szóra Szovátn

Sós levegőt kapkodva szed
ropog-dobog dohogva
nem érkezik sohasem meg
korongozni Korondra.

Papp Attila

Papírrepülő

Messzire szállj, repülőm!
Szilaj szellőt fogj fülön,
a szakállát jól megragadd,
a hátára vésd föl magad,
szállj toronyra azután,
szusszanj meg a Hargitán,
később fönnebb repülj,
a Göncöl rúdja alá.
Megpihenhetsz éjfél tájban
a telchold udvarában.

AZ ILLEMVÁLTÁS SIKERÉÉRT

Amint Emile Durkheim francia szociológus, a szociopedagógia atyja meghatározta: „a nevelés a felnőtt nemzedék céltudatos hatása az új, a társadalmi életre még fel nem készült nemzedékre. Célja, hogy a gyermekben olyan fizikai, szellemi, erkölcsi vonásokat hozzon létre, amelyeket elvár a társadalom és az a környezet, amelyben élnie kell”.

A szociopedagógia szerint napjainkban az emberi személyiség alakulásának egyik fontos tényezője a kultúráváltás, az a folyamat, amelynek során az egyének *alapkulturáját* (azt az ismeret- és szokásrendszert, amelyre gyermekkorában vagy élete egy bizonyos szakaszában szert tett) gyakran egy másikkal kell felcserélnie azért, hogy a modern élet változásai közt helytállhasson. Ma ilyen kultúráváltási helyzetbe jutnak többek közt az ipari, városi civilizáció körébe kerülő falusi származású egyének, akiknek az évszázados, évezredek népi kultúra, életvitel elvei, szabályai helyett egy ettől sokszor igen eltérő új kultúra elemeit kell sikeresen elsajátítaniuk.

Jelen frás csak az *illemváltásra* figyel. Az illem is a mindennapi élet kultúrájának része, a társadalmi érintkezés, a jó módor, az udvariasság szabály- és szokásrendszere.

Talán ennek az ifjú nemzedék tudatába való differenciált átszarmaztatásért tett a legkevesebbet az iskola, a kultúráváltás megvalósításának fő intézménye.

A tanulókkal való foglalkozás során az iskolában alkalom nyílik a népnyelv, a népköltészet, a népművészet, népi öltözködés- és lakáskultúra áthagyományozására, de az illem változása általában elkerüli a pedagógusok figyelmét. Pedig az illem-jellegű viselkedési zavarok is komoly nehézséget jelentenek az egyén társadalmi beilleszkedésében, ezek is hozzájárulnak a személyiség kettéhasadásához, a „már városi, de még mindig falusi” státusz beállásához. Ha elfogadjuk Keszeg Vilmos nemrég olvasott propozícióját, hogy „a giccs mindig egy más kultúra perspektívájából minősül giccsnek” (A Hét, XIX. évf. 39. szám, 4), akkor rájövünk arra, hogy a kultúráváltás, illemváltás sikeres végbemenetele nélkül a városra kerülő falusi egyéneket, tanulóinkat igen veszélyezteteti a „giccsemberé” válás: viselkedésük félreértelmezhető, majd új környezetük számára.

Szerintem elsősorban a falusi iskolára hárulna az a feladat, hogy tanulóit felkészítse a tudatos illemváltásra. Tisztázunk

kell velük, hogy az illem nem más, mint a köznapis viselkedés szépségének a tudása. Az embernek az a képessége, hogy felismerje a helyzetet, megfelelően reagáljon rá, majd adott esetben felmérje a helyzet megváltozását, és annak megfelelően átrendezze viselkedését úgy, hogy azzal jó benyomást keltsen. Tudatosítsuk bennük, hogy a népi kultúra, a falusi illem nem alsórendűbb, mint a városi, de más.

A falusi gyerekek szocializációja, kultúráváltása szempontjából igen fontos megvizsgálunk a népi illemtudás és a „magasabb”, városi kultúra viselkedési elvárásai közti eltérést. A faluközösségeket igen erős belső szabályozó erő jellemezte, tagjaiknak különböző helyzetben való helyes viselkedését is szigorú normák határozták meg. Ha ezeket a normákat a gyerekekkel tanulmányozzuk, segítjük áthagyományozódásukat, segítjük tanulóinknak a faluközösségbe való beilleszkedését.

A városi viselkedési szabályokkal való összevetés pedig az illemváltást segíti elő. Ilyen jellegű tevékenységre tanórákon, osztályfőnöki órák, folklórkörök, irodalmi körök, különböző más összejöveteleken keríthetünk sort.

Tanulóinkban a két viselkedési normarendszer következő eltéréseit tudatosíthatjuk (a hagyományos népi illemet F-el 'falusi', a mai közillemet sarkítva V-vel, 'városi' jelölöm):

F: Találkozáskor gyakori a köszönést csókkal kísérni.

V: Illetlen a köszönést csókkal kísérni az utcán, közhelyen, ha csak nem nagyon rég látott közeli rokonnal találkozunk.

F: Találkozáskor a fiatalabbnak kell kezdet nyújtania és megkérdeznie az idősebbet.

V: A fiatalabb, a férfi, a beosztott köszön előre, kérdez meg, az idősebb, a nő, a felettes nyújt először kezét.

F: Gyakori a magázás.

V: A magázás csak hasonló életkorú felnőttek között használatos, de inkább kerülendő a személy megnevezésével.

F: Köszönj mindenkinek!

V: Köszönsd ismerőseidet!

F: Ha valaki tüsszent, azt kell mondani: Egészségre! vagy Isten éltesse!

V: Tegyük úgy, mintha észre sem vettük volna a tüsszentést! Nem illik egészségre kívánni.

F: Nagyobb szabad tér veszi körül, kiabálhatsz a töred távolabb lévőnek is.

V: Ne kiabálj az utca másik oldalán vagy

távolabb lévőnek! Feltűnő lenne, zavaró a környezetedet.

F: Gyakori az Egészséget! búcsúszó, köszönési formula, a Viszontlátásra! különösebb megszorítás nélkül divatosnak számít.

V: Köszönésünkben a Jó reggelt, Jó napot, Jó estét formulát kíséri a kíváncsi ige! Az Egészséget illetlennek számít. Használhatjuk a Kezét csókolom!, Csókolom! alakokat is. A Viszontlátásra! kifejezést inkább azok használják akikkel szemben a másik fél fokozottabb udvariassággal tartozna, a nők, idősek, magasabb beosztásúak.

F: A bálban szokás, hogy a legények, férfiak lekérlik tánc közben a nőt, a lányt.

V: Tánc közben lekérni valakit csakis zártkörű mulatságon illik, ahol mindenki ismeri egymást.

F: Vigyázz, hogy mit térsz: „A mezőnek szeme van, az erdőnek füle van”!

V: Az embert önértéke, méltóságadata készíti illő viselkedésre.

Láthatjuk, hogy ezek a normák sokszor szöges ellentétben vannak egymással. Nem érdektelen megismernünk, számontartanunk őket. A lelkiismeretes, környezetét jól ismerő, megismerni akaró pedagógus a sort még tovább gazdagíthatja. A viselkedési problémahelyzeteken, összehasonlító kontrasztív szerepjátszáson kívül az illő viselkedés normáinak áthagyományozását szolgálja a népi illemtudás elemeinek, a lakodalmi, temetési és más szokásoknak a tanulókkal együtt való gyűjtése, vizsgálata is.

Arra törekedjünk, hogy a kultúráváltó, illemváltó személy ennek a folyamatnak tudatos résztvevője legyen. A szerencsés átmenet viselkedésbeli „kétnyelvűséget” eredményez: az egyén falusi környezetben még az ottani elvárások szellemében cselekszik, de igyekszik egyre inkább alkalmazkodni városi környezete elvárásaihoz, igényeihez. Viselkedési gesztusai egyre inkább célszerűek új környezetében is, egyre kevesebb megnyilvánulása értelmezhető műveletlennek, félreértelmezhető.

Az ember csak akkor érzi igazán otthon magát valahol, ha képes környezetét értelmezni, ahhoz sikerrel tud alkalmazkodni. Segítsük át tanítványainkat a viselkedési szép változásának buktatóin. Hogy új, emberarcúbb, demokratizálódó társadalmunkban – saját világunkban – mindig otthon legyenek.

Egy megrázó népi elbeszélés

Előző cikkemben utaltam arra, hogy saját tapasztalatomból hozok példát arra, milyen gyümölcsöző lehet a népi elbeszélések gyűjtése. Magam az elmúlt évek során több mint 150 elbeszélést gyűjtöttem, ebből készült az a válogatás (kilencven elbeszélés), amelyet *Asszonyok könyve* (Népi elbeszélések. Bp.1988) címmel tettem közzé, s amelyben a parasztcsalád különböző viszonyatai, konfliktusai tükröződnek. A kötetnek több ciklusa van, aszerint, hogy a családi életben belül milyen problematikát tár fel. Így az I. ciklus címe: *Nem talál a szó*. Ez olyan történeteket közöl, amelyekben férj-feleség különböző konfliktusai kerülnek terítékre. A *Nem talál a szerelem* című ciklusban a házastársak szerelmi életéről, az *Egy anyának semmi sem lehetetlen* címűben az anyai helytállásról van szó. A *Nehéz gyermekkorom volt* a múltbeli paraszti gyermekkor szigorúságáról tudósít. Külön ciklus szól arról, hogy a múltban hogyan mérgezte meg a fiatalok szerelmét az „összerakás”, az érdekházasság. És két külön fejezet szól arról, hogy milyen volt az öregek és fiatalok együttélése a múltban és milyen a jelenben.

Láthatjuk, micsoda gazdag tematikát képviselnek ezek az elbeszélések. És ezeket mind egyszerű parasztasszonyok mondták magnószalagra, onnan jegyeztem le a leghitelesebben.

Az alábbiakban egy olyan elbeszélést közlök, mely a kötetben a *Nehéz sorsú édesanyám* címmel jelent meg. Az elbeszélés a kolozsi (Maros m.) *György Zsuzsától* származik.

...Édesanyám a szívihez kapott, s leesett a székről. Mert tudja, meghalt a testvérbátyám, mikor tizenkilenc esztendő volt, s édesanyám annyit sírt a megholt fia után, hogy abból kapott egy erősen nagy szívbetegséget. Pedig még nyolc gyermeke maradt. De azt az egyet annyira fájta, hogy a szíve felmondta a szolgálatot. Leesett édesanyám a földre. Édesapám a nagy döngésre kijött a pitvarból, s azt mondja:

— Hozzatok vizet!

Futunk mi öcsémrel, hozzuk a vizet. Édesapám leönti vízzel, megpofozza jól szegény édesanyámat jobbról-balról, de nem mutatkozik benne élet. Édesapám megfogja a hónya alatt, próbálja felölelni. Uram bocsá, hát hogy bírta volna, mikor saját magát se bírta. Ránk kiáltott:

— Gyertek, segítsetek!

Hát mük azt a szót, hogy „nem” vagy „nem tudom”, nem ismertük. Mentünk: öcsém fogja a lábát, én fogom a másik lábát, édesapám a hónya alatt. Becipeltük szegényt

valahogy a kicsi házba. Édesapám rám kiált:

— Mássz fel az ágyra, húzzad!

Felmászok az ágyra, megfogom valahogy édesanyámat a hónya alatt. Édesapám, öcsém fogják. Én húzom, ahogy tudom. Felhúzzuk valahogy az ágyba. Édesapám ránk kiált:

— Menjetek bátyátok után, hogy menjen a doktor után, mert anyátok erősen rosszul van.

Akkorra már kezdett esteledni. Futottunk öcsémrel, mert tudtuk, hogy bátyám a szomszédba szokott menni, mikor ilyen nagy baja volt. Futunk mi a szomszédba, a harmadik szomszédba. Hát a kutya már el volt eresztve. Egy akkora kutya volt, mint egy kisebb fajta borjú. De a nagy baj az volt, hogy a kutya hamis volt.

Nem merünk bémenni, kiáltunk öcsémrel.

— Gyuri bácsi! Gyuri bácsi!

Kijű Gyuri bácsi a nyári konyhából:

— Mi az, gyerekek?

— Nincs itt Antal bátyám?

— Nincs.

Na, aztán erre mük öcsémrel neki a visításnak. Úgy visítottunk, mint mikor a malacnak veszik ki a szemfogát. Lekuporodtunk, hogy jobban tudjunk ordítani. Sírunk, visítunk, hogy most mi lesz. Mert nálunk úgy volt, hogy édesanyám volt a létfenntartó. Ha édesanyám meghal, akkor nekünk végünk van. Erre kijön bátyám, azt mondja:

— Mi baj van?

— Na, aztán mük: Mikor megláttuk bátyámat, azt a szép szál embert! Olyan a mük szemünkben, mint egy fejedelem. Mük csókoltuk kezét-lábát:

— Jaj, bátyám, jaj, jaj, jaj, édesanyám összeesett, leesett a székről s meghal. Fusson hamar a doktor után!

Sírtunk mük mint a záporosó.

Bátyám megsimogatta a fejünket. Különben bátyám elég szigorú volt. Ekkor azt gondoltam, mint Petőfi Sándor az apjáról: „Áldja meg az Isten mind a két kezével.” Na de már meghótt, nyugodjanak a porai. De folytassam:

Bátyám úgy elszaladt, hogy a lába se érte a földet. Ekkorra már leszállt az este. Na, aztán belénk állt a félelem öcsémrel. Nagyon féltünk este, mert annyi lüderc meg prikulics történetet hallottunk. Úgy féltünk a sötétben, hogy a hideg rázott. De azért elindultunk haza.

Édesapám isteni nyugalommal ül a széken, cigarettázik. Nagy félve szólunk:

— Bátyánk elment a doktor után.

— Jó.

Avval mük kimentünk a nyárikonyhába. Édesanyám aznap süttött, a katlan melegecske volt. Öcsémrel oda bekuporodtunk, ott volt egy kis melegecske. Szegény anyám aznap adott ránk tiszta gúnyát, hogy „mire apátok jön, legyetek rendben tük is”. Na de aztán bebújtunk a katlanba, ott ültünk, mint két kivert kiskutya.

Egyszer az utca felől beszédet hallunk. Jött bátyám a doktorral. Egy Bosica nevű román doktor volt a faluban, igen lelkes, jó ember. Már tudta, hogy édesanyámnak mi a baja, mert nem első alkalommal hívtuk, hogy édesanyám

ilyen rosszul volt.

A doktor egyenesen béményen a táskájával. Ad édesanyámnak injekciót. Mük öcsémmel az ablaknál kukucsáltunk, hogy most már mi lesz. Mert bémenni nem mertünk. Nálunk olyasmi nem volt, hogy a gyermek lábatlan-kodjon. Láttuk, hogy a doktor injekciót ad édesanyámnak, bátyámmal ki-nyitattja anyám száját, valami cseppeket eresztenek a szájába. Olyan jószágosan mondta a doktor:

—Erzsi néni, én mondom magának, hogy nem szabad búslakodni.

Erre mük öcsémmel megint sírva fakadtunk: Hogyne búslakodott volna, mikor édesapám elkergette bátyánkat.

A doktor úr ott őrizte édesanyámat hajnalhasadtáig. Mük benéztünk lopva az ablakon. Bátyám ott állt az ágy lábánál, le nem vette a szemét édesanyámról. Édesapám pedig, mint aki jól végezte dolgát, lefeküdt s aludt.

Na, mikor a doktor urat kikísérte, azt mondja bátyám:

— Hát ti gyerekek mit csináltok itt?

Hát mit csináltunk? Sírtunk. Avval bátyánk kiment az istállóba, nem ment bé a házba.

Édesanyám reggel felkél. Alig ütötte meg az eget a hajnal, kijött szegény, hogy lásson a dolga után. Biza kilenc gyermeke, nyolcat nevelt fel, kellett szorgalmaskodjon. Pláné, ha olyan gyenge háziáldás ura volt, mint a mük apánk. Kijött édesanyám, hát mi ott a katlanban, a kemence szájánál sírtunk, a kezünkkel meg a kisorongunkkal törülgettük a szemünket. Olyanok let-tünk reggelre, mint két kicsi ördög.

— Szent Isten, gyermekek, hát tük mit csináltok itt?

Erre öcsémmel kibúttunk, mert csak félig voltunk bent a kemencében. Csókoltuk édesanyánk kezét, még a szoknyáját is:

— Édesanyám, nem mertünk lefeküdni. Féltünk, hogy maga meghal, s mi lesz velünk akkor?

— Jézus Máriám, hát tük milyenek vagytok? Hát Váká Kali purdái angyalok mellettetek. Hát hogy lettetek ilyen kormosok?

Na, aztán szaporán nekifogott: pozdorjával tüzet gyújtott, melegített vizet, s megmosdatott, hogy ránk ismerjen.

Édesapám rendje-módja szerint felkelt, vasárnap reggel volt. Szegény édesanyám, mint máskor, megfőzte azt a kis frustokot: a tejes puliszkát. De édesapámnak bivalyté kávét kellett csinálni, mert ő azt mondta: ő egész héten nem eszik ilyet. De biza mük se ettünk bivalytejes kávét még három-szor se egy hónapban.

Édesapám leült, elévette a fehér kolozsvári kenyeret, belcaprította a bivalytej kávéba, nyugodtan reggelizett. Csak néztük, hogy milyen jóízűen eszik. Mük is ettük a tejes puliszkát, de azért folyt a nyálunk a kávé után is.

De nem volt mit csinálni: úgy volt jó minden, ahogy volt. Nem próbál-tunk változtatni rajta, mert nem lehetett...

Gy. Szabó Béla fametszete

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Közeleti-művelődési-irodalmi lap

Megjelenik havonta

Felkész szerkesztő:

BEKE SÁNDOR

Szerkesztőség:

DEÁK ZOLTÁN

PÁLHEGYI PÁL

RÓTH ANDRÁS LAJOS

Állandó munkatársak:

Brassó

LENDVAY ÉVA

SZENYEI SÁNDOR

Bukarest

CSEKE GÁBOR

Csikszereda

KOZMA MÁRIA

Kolozsvár

BENKŐ ANDRÁS

CSEKE PÉTER

EGYED ÁKOS

IMREH ISTVÁN

NAGY OLGA

TÓKÉS ISTVÁN

Margitta

PAPP ATTILA

Marosvásárhely

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

Nagyvárad

FÁBIÁN IMRE

Sepsiszentgyörgy

MÉSZELY JÓZSEF

VERESS DÁNIEL

ZSIGMOND GYÓZÓ

Székelykeresztúr

FÜLÖP LAJOS

GÁLFALVI SÁNDOR

Székelyudvarhely

HUBBES ÉVA

KOVÁCS SÁNDOR

LÓRINCZ GYÖRGY

LÓRINCZ JÓZSEF

VOFKORI LÁSZLÓ

A szerkesztőség postacíme:

4150 Székelyudvarhely,

Postafiók 40

Készült a

SZKI Computer Media Rt.

TYPO rendszerével az

INFOPRESS -nél

A székelyek nyomában (4)

Szerzőnk a következő hat fejezetben, hatvan oldalon át régészeti leletek, helynevek, rovásírásos emlékek és logikai következtetések alapján, „több száz gondolatébresztő adattal zsúfolt körutazás” során a székelység esetleges letelepedési pontjait és vándorlási, menekülési útvonalát térképezi föl az egykori avar birodalom keretein belül Alsó Ausztriától, a történelmi Magyarországon át a Kárpát-medence területén, míg nem eljut az általunk is ismert, mai letelepedési helyekig, közben érdekes megállapításokat téve.

...A betelepülő onogurokat (akikből feltehetőleg a székelyek lettek) az avarok (várkonyok) nyilvánvalóan olyan területekre engedték letelepülni, amelyeket ők még nem használtak. Valószínű, hogy ezeket nehezebben lehetett megművelésre, illetőleg legeltetésre alkalmasá tenni. Vizenyős, erdős, bozotos, köves és egyéb kevésbé termékeny részek juthattak nekik. E területek hollétét ma már csak sejtethetjük, hiszen a több mint ezredévi átalakulás sokat megváltoztatott. A székelységnek tehát keményen meg kellett dolgoznia azért, hogy a terület hasznosítható legyen. (...) Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a kagán bizonyára odatömörítette az újonnan jötteket, ahol jelenlétük az ország uralmát, védelmét elősegítette. (...)

Bármennyire is gyéren és nehezen kihámozhatók az adatok, azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy az alsó-ausztriai területet az ott dúló harcok során ürítette ki az avar birodalom, vagy talán inkább azt kell feltételeznünk, hogy a székelység ott levő ősei elmenekültek a feladásra kerülő területről, és pedig valahogy úgy, ahogy Kézai említi, hogy Csiga mezejére...mentek. Az onogurság többi része, amely már nem az első harcok vad hullámszárazságán színterén, hanem a lassú előrenyomulás Laján inneni színhelyén lakott, nem vált az első rémséget áldozatává, és így az Árpád-téle honfoglalással beköltöző és letelepedő hét magyarok itt találták őket.

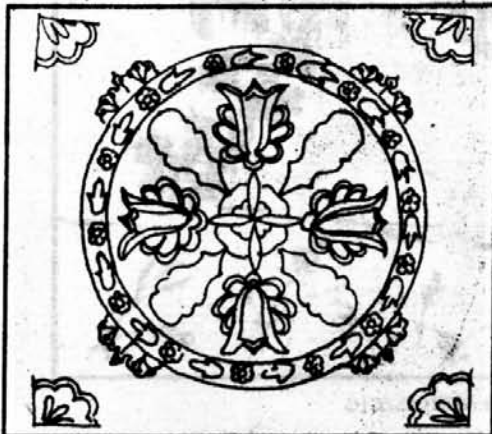
Kézai az Etele halála utáni örökösödési küzdelem idejére teszi a germán mondákból merített Krimhildi csatát és szerinte ez után menekültek a székelyek (a feltehetően Erdélyben lévő) Csiga mezejére.

(...) Hogy hol volt Csiga mezeje, azt sokáig találgatták, holott aránylag jónak minősíthető adatok mutatnak arra, hogy Erdélyben volt és a Mezőséggel azonosítható. A kutatókat az tévesztette meg sokszor, hogy másutt is vannak olyan helynevek, amelyek a „csiga”, „cigle” szóból magyarázhatók. Maga a szó – Németh Gyula megfigyelése szerint – „magas gát, nádból, gyékényből font magas kerítés, a sátor bejárata előtt kifeszített gyékény, nagy hó, lavina”, összefoglalólag „gáthely” jelentésű. Ezek szerint valamelyest védett, őrzött hely lehetett. Lenk von Treuenfeld Ignác 1829-1830 közt kiadott lexikona arról tudósít, hogy Erdélyben számos ilyen nevű hely lehetett. Ezek említése-

kor mindig hangsúlyozza, hogy hegyről, domborról van szó. (...) Erdélyben, éppen a Mezőségben (a Kolozsvár és Torda között húzódó vonaltól keletre, Beszterce és Marosvásárhely felé terjedő területen) sok csiga nevű domb van. Ezek közül ... 26 található a Mezőségen és 10 a Kalotaszeg táján (az előbb említett Kolozsvár - Torda vonaltól nyugatra) van. (...)

Nyilván évek teltek el addig, amíg a Mezőségre került székelység az előző települési helytől eltérő körülményeket megszokta, de a 700 km-nél hosszabb út megpróbáltatásai után jól jöhetett, hogy itt békességben élhettek. Az út nehézségét talán enyhítette az, hogy (a későbbi) Magyarország területén keresztülhaladtukban már számos székely települést láthattak, amelyek valamiképp segíthettek a menekülőknél. Valószínűnek látszik az is, hogy itt-ott egyes családok, emberek lemaradtak.

(...) A Kalotaszeg táján... telepedtek le... a bolgár uralom idején a karlukti török szövetségből kivált bulakok, ahogy ezt Rásonyi László nem egy tanulmányában kimutatta. Ezek az Erdélyben már blak néven előforduló törökök írni, helyesebben betűt róni is tudtak, s ezt az írást igen messziről, a mai Kirgisztán észak nyugati részén levő Talasz völgyéből hozták. Várasárhelyi István okfejtése szerint rovásírásukat -már a Fekete tengertől északra- ki is egészítették. Kézai rámutat arra, hogy a székelyek írásukat ezektől a blakoktól tanulták és azt is jelzi, hogy a székelyekkel elvegyülten éltek a blakok. Mivel az okirattal feljegyzett helynevek vizsgálatában Knieza István elemzése a Kalotaszeg táján magyar és szláv helynévi adatokat talált, joggal vélhetjük azt, hogy a blakok már a Fekete-tenger menti onogur-bolgár birodalomban a magyarokkal szoros kapcsolatban voltak és mire Erdélybe értek, jelentős mértékben megmagyarosodtak. Rásonyi László alig néhány olyan helynévi adatot tudott Kalotaszeg táján felni, amelyek a blakok emlékeit őrzik (Esküllő, Gyula). Hogy azonban tényleg velük állnak kapcsolatban a nevek, azt onnan sejtethetjük, hogy az okiratokban is említett, az Olt folyása tájékán levő, későbbi ún. Blakföldön, illetve környékén is maradtak elszórt blak helynévi adatok (Zágor, Zajzon, Zágón). Téves elképzelés ezeket a blakokat a vlachokkal (azaz mai szóval románokkal) összetéveszteni. (...)

Mivel a székelység népi összetételét tekintve ugyanúgy, mint a hétmagyarság, kezdetben török nyelvű vezető rétegből és nagyobb finnugor nyelvű tömegeből állt, nyelvileg szinte azonosan is fejlődött, nincs és nem is volt külön székely nyelv, a székely nyelvjárássok nem különböznek erősen az irodalmivá vált magyar köznyelvtől. Ezért kutatásunk során a helynevek székely jellegét nem külön nyelv vagy nyelvjáráss mutatja meg. A székelységnek azonban régóta és sokáig őrzöttén különleges szervezete volt, s az e szervezet nyomait mutató nevek már mondhatnánk nekünk valamit.

Maga a székely szó is szervezetre mutat. Jelentése szerint négy lábán és esetleg homlokán is fehér ló, amint azt Rásonyi László elemzése kimutatta és vizsgálatainak is támogatják a részéről nyelvészeti alapon kidolgozott eredményt, mert még a múlt században is barna-fehér lovakból állt a székely határőr huszárezred törzsménesése és a lófajta még a 20. század elején is elterjedt volt. A lovas harcok során jelentősége volt annak, hogy a hadvezetőség a lovak színéről megismerje, hogy melyik csapat tartozik az irányított lovasegységhez. Szervezetre utal a lőfő is, ezt a szót a székelyeknél azokra a lovon katonáskodókra használták akiket az időnkénti szemléken a lovak fejénél számoltak. A lőfőkre tagolódó régi rendi társadalomnak azonban más tagozódása is volt. Az írásbeliség korában (amely a székelységre vonatkozó részletes adatokra a 15. és a 16. században kezdődik) hat nemnek a nevét jegyezték fel, amelyek ágakra oszlottak. 29 ág neve maradt meg az erdélyi székelyeknél.

(...) Az avar uralom idején a székelység nem tudott hatalomra szert tenni de nyelvét meg tudta őrizni. Az Árpádok idején – saját testvéreiktől – a nyelv már nem különböztette meg őket, a királyok pedig az ország valamennyi lakóját olyan szervezetbe igyekeztek összevonni, amely az uralkodó réteg érdekeinek megfelelt. A székelység tehát magyarországi elkeveredtségében épp úgy a nemesség, a jobbágyág – és esetleg a polgárság – kialakuló rendjébe szorult mint a többiek. A beilleszkedés társadalmi átalakulást is jelentett és mihelyt ez bekövetkezett, a szórványok székelységének különleges öntudata elsorvadt. (...) A székelység szervezetei a 13. században a magyarországi területeken eltűntek, illetve elvesztették székely jellegüket. A tatárjárással csak pont került az „i” betűre. A magyarországi régi székelység sorsa emlék, amelyet ki kell ásni az emlékezet homályából. E sors ugyanis a megmaradt öntudatú székelységnek tanulsággul szolgálhat. Ahol az öntudat elvész ott a nép is a süllyesztőbe kerül.

Az erdélyi székelység sorsa azonban a magyarországiakétól eltérően alakult.

(folytatjuk)